

Europese Unie bezorgd om de rechtsstaat in Guatemala

Het land kreunde onder de naweeën van het intern gewapend conflict. Het leger dat de staat in een van de meest gruwelijke dictaturen stortte, trok zich terug in de kazernes, maar hield het politieke leven sterk in zijn greep. Militaire oorlogsmisdadigers eisten amnestie. Tijdens de vredesakkoorden was afgesproken dat militaire beulen niet konden bogen op amnestie. En oorlogsmisdaden en misdaden tegen de mensheid zijn niet verjaarbaar. Door politieke leegte en chaos schoot corruptie pijlsnel de hoogte in. Het werd zo gortig dat het land, onder internationale druk, toeliet dat er een Internationale Commissie tegen de Straffeloosheid in het land opgericht werd onder auspiciën van de VN. Die commissie (CICIG) functioneerde van 2007 tot september 2019. Toenmalige president Jimmy Morales beëindigde de taak van de commissie en stuurde de buitenlandse functionarissen het land uit.¹

De commissie besloot in haar eindeverslag dat ze, samen met het Openbaar Ministerie, bijdroeg aan meer dan 120 zaken in het Guatemalteekse rechtssysteem. Daarbij waren meer dan 1.540 personen betrokken. En tegen ongeveer 660 personen werd een aanklacht of een andere gerechtelijke procedure aanhangig gemaakt. Volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken van de VS werden ongeveer 200 voormalige of dienstdoende regeringsfunctionarissen aangeklaagd. Gezamenlijke onderzoeken van de procureur-generaal van het Openbaar Ministerie en CICIG leidden tot meer dan 400 veroordelingen (waaronder die van de voormalige president en ex-generaal Otto René Castillo en zijn vicepresident Roxana Baldetti. In totaal betekende dit een succespercentage van 85 procent bij het oplossen van zaken, aldus de CICIG. Het zijn die jaren waarnaar vandaag de mensenrechtenorganisaties nostalgisch op terugblikken.

De afwezigheid van CICIG liet een gerechtelijke leegte na waarvan corrupte elementen volop gebruik maken om zich onaantastbaar te wanen tot en met vandaag. Dit belet echter moedige rechters niet gestaag verder te gaan om beschuldigde daders voor het tribunaal te slepen. Militairen met boter op het hoofd doen er alles aan om zich uit de gerechtelijke wind te zetten. Daarbij kunnen ze ondermeer rekenen op Ricardo Méndez-Ruiz, voorzitter van de Stichting tegen het Terrorisme, een organisatie die de gerechtelijk vervolgte militairen verdedigt en diegenen aanvalt die zij als terroristen beschouwt. Desondanks kon niets beletten dat onder meer de zaak Creompaz, die begin 2016 van start ging, verdergezet werd.

Gruwelijke ontdekking

CREOMPAZ (Regionaal Comando voor Training in Operaties voor het Behoud van de Vrede) fungeerde in Cobán, Alta Verapaz als clandestien detentie- en executiecentrum tijdens het binnenlandse gewapende conflict. Tussen 2012 en 2015 verrichtte de Guatemalteekse Stichting voor Forensische Antropologie (FAFG) 14 opgravingen in CREOMPAZ. Er werden 558 skeletten gevonden in vier massagraven, enkele van de grootste die tot dan toe in het land gevonden werden. Negentig van de gevonden resten behoorden toe aan kinderen. De meesten vertoonden tekenen van marteling, met kneuzingen aan het hoofd en de keel. Velen vertoonden tekenen van een genadeschot en werden gevonden met blinddoeken voor de ogen en stropen of kettingen om hun enkels en nekken.

¹ <https://www.wola.org/es/analisis/los-hechos-el-legado-de-la-cicig-en-la-lucha-contra-la-corrupcion-en-guatemala/>

Veertien gepensioneerde militairen werden in 2016 gearresteerd voor de misdaden van gedwongen verdwijningen en misdaden tegen de menselijkheid. Daarbij werd de vader van Ricardo Méndez-Ruiz door het Openbaar Ministerie gezocht als een van de medeplichtigen in de zaak. De man ontsnapte aan het gerecht door te sterven een week voor de start van de aanhoudingen van de verdachten in de zaak.

Sindsdien ontpopte de Stichting tegen het Terrorisme van Ricardo Méndez-Ruiz zich als een fervente aanklager van alles wat progressief is, van mensenrechtenverdedigers tot en met integere rechters die de corruptie aanpakken. En hij vindt daarbij vandaag een gewillig oor in het Openbaar Ministerie.²

Openbaar Ministerie bondgenoot van de corruptie

Er staan belangrijke gebeurtenissen op de officiële agenda van het land. Onder meer de selectie van zes kandidaten voor procureur-generaal en hoofd van het Openbaar Ministerie. Nu bekleedt Consuelo Porras nog die post. Veel zal afhangen van wie gemachtigd wordt om in die vijftienkoppige commissie te zetelen met als taak de lijst van de geselecteerde kandidaten samen te stellen. Die lijst zal dan overhandigd worden aan president Alejandro Giammattei.

Een van die commissieleden is David Gaitán, advocaat, voormalig mandataris van de Internationale Commissie tegen de Straffeloosheid (CICIG) en lid van de 'Alianza por Reformas,' (een collectief van organisaties die de rechtsstaat in het land verdedigen). Op 14 januari dit jaar werd hij benoemd tot decaan van de Faculteit van Juridische en Sociale Wetenschappen van de Universiteit da Vinci. Daardoor mag hij zitting nemen in de commissie voor de selectie van kandidaten voor het toekomstig hoofd van het Openbaar Ministerie. Een van de mededelingen die hij als lid van de commissie kenbaar maakte was dat hij tijdens de eerste vergadering een methode zou voorstellen om de informatie die aan de kandidaten gevraagd wordt uit te breiden om meer te weten te komen over hun persoonlijke achtergrond, beroepservaring en connecties.

Maar in een verrassende mededeling van begin februari kondigde de universiteit aan dat zij het ontslag van de decaan Gaitán aanvaard had. Er was namelijk een klacht tegen hem ingediend door de Stichting tegen het Terrorisme op grond van het feit dat hij geen masterdiploma bezat. Volgens de universiteit da Vinci 'zouden de ongegronde rechtszaken die tegen de heer Gaitán Arana werden aangespannen, kunnen worden gebruikt om de ontwikkeling van het fundamentele proces te belemmeren.' Hij zelf vermeldde ook dat er professionele en persoonlijke aanvallen tegen hem waren voor zijn rol als commissielid.³

Corrupten recupereren Justitie

De klacht, die de dag voor zijn ontslag werd ingediend, werd met haast en spoed behandeld door het kantoor van de Openbare Aanklager voor Administratieve Misdrijven. De snelheid waarmee het Openbaar Ministerie onder leiding van Consuelo Porras de klacht behandelde, doet volgens analisten vermoeden dat er sprake is van ongeoorloofde inmenging bij de verkiezing van de volgende procureur-generaal.

² <https://cmiguate.org/mendez-ruiz-y-su-vinculacion-con-el-creompaz/>

³ <https://www.epicentro.gt/david-gaitan-decano-de-derecho-de-la-universidad-da-vinci-renuncia-por-denuncias-infundadas-presentadas/>

'Sinds 2017 besloten de leiders die gelinkt zijn aan corruptie dat ze de instellingen van justitie gingen recupereren, omdat ze niet wilden meemaken dat ze opnieuw beschuldigd zouden worden, zoals in de tijd van CICIG en het Openbaar Ministerie onder leiding van Thelma Aldana, toen de onaantastbaren werden aangepakt,' zei Eleonora Muralles, van de Vereniging van Familieleden en Vrienden tegen de Misdaad en de Ontvoering (FADS). 'Alles wat riekt naar CICIG of het Openbaar Ministerie van die tijd zal geen deel kunnen uitmaken van de commissie voor de selectie van kandidaten,' verklaarde ze verder.

De Guatemalteekse advocate Leily Indira Santizo Rodas werkte destijds mee met de Internationale Commissie tegen de Straffeloosheid (CICIG). De commissie werd bemand door buitenlandse specialisten en Guatemalteken zoals zij. Onlangs werd ze gearresteerd door agenten van het kantoor van de procureur-generaal. Sommige waarnemers zien daarin een vergeldingsactie tegen degenen die de toenmalige effectieve anticorruptie-commissie bijstonden. De advocate wordt beschuldigd van 'obstructie van de rechtsgang,' maar de woordvoerder van het Openbaar Ministerie wou geen nadere details kwijt. De zaak blijft verzegeld.⁴

Advocaat Alejandro Balsells zei dat er 'geen twijfel over bestaat' dat er vervolging is tegen iedereen die samenwerkte met de CICIG of met het kantoor van Juan Francisco Sandoval, voormalig hoofd van het kantoor van de Speciale Aanklager tegen Straffeloosheid (FECI) 'en tegen iedereen die een obstakel zou zijn voor het huidig machtsmisbruik.'

Toen Juan Francisco Sandoval onderzoeken ondernam naar corruptiepraktijken van zittend president Alejandro Giammattei ontsloeg procureur-generaal Consuelo Porras hem. Uit veiligheidsmaatregelen nam hij de wijk naar de VS. Hij vervoegde een tiental ex-magistraten die in het buitenland in ballingschap verblijven. Op zijn Twitter-account wees hij op de recordtijd waarin de klacht tegen de decaan van de Universiteit da Vinci behandeld werd, met name één dag. Hij vermeldde erbij dat ze de decaan zelfs probeerden aan te houden. Naast de gerechtelijke stappen tegen de universiteitsprof was deze ook het doelwit van pesterijen op sociale netwerken en digitale publicaties in de media. Er werd gewaarschuwd voor het gevaar dat hij de andere commissieleden onder druk zou zetten om een kandidaat voor procureur-generaal te kiezen die in de gunst staat van 'uit het buitenland gesteunde' groepen uit het maatschappelijk middenveld.

Commissieleden met bedenkelijke reputatie

Eleonora Muralles (FADS) verklaarde dat het optreden tegen decaan David Gaitán in schril contrast staat met hoe omgegaan wordt met andere leden van de commissie, op de eerste plaats van de voorzitter van de Commissie zelf, Silvia Patricia Valdés Quezada, die tevens voorzitter van het Hoog Gerechtshof is.

Zij kwam in het vizier in de zaak van de 'Parallele Commissies 2020'. Volgens het onderzoek van het toenmalig Openbaar Ministerie zouden magistraten ongeoorloofde activiteiten hebben ontplooid in hun hoedanigheid van commissieleden voor de benoeming van leden voor het Hof van Beroep en het Hof van Cassatie.

⁴ <https://www.sandiegouniontribune.com/news/nation-world/story/2022-02-10/guatemala-arrests-lawyer-who-assisted-anti-corruption-effort>

In een verklaring zei toen het Openbaar Ministerie dat het 'aanwijzingen had verkregen, zoals het bestaan van een vooraf overeengekomen lijst van kandidaten waaruit het Congres de rechters zou moeten kiezen. Bij het toenmalig onderzoek door Juan Francisco Sandoval (FECD) naar mogelijke manipulatie bij de verkiezing van de magistraten van het Hooggerechtshof in 2019 verzocht hij zelfs om de opheffing van de immuniteit van Valdés Quezada, die toen als commissielid aan die ongeoorloofde praktijk deelnam. Dat verzoek leverde echter geen resultaat op en werd afgewezen.

Valdés Quezada kondigde recent aan dat zij niet zal aftreden als voorzitter van de commissie, zoals gevraagd door verschillende ondertekenaars van een brief, die haar vroegen zich uit het proces terug te trekken, omdat er sprake is van een belangenconflict als gevolg van de beschuldigingen tegen haar in de zaak van de 'parallele commissies.'

Volgens Valdés is haar deelname 'geen persoonlijke beslissing,' maar een grondwettelijke verplichting.⁵

Een ander lid van de Commissie, een decaan van de Universiteit San Carlos, Henry Arriaga werd nog maar pas voor het gerecht gedaagd wegens een geval van corruptie bij de constructie van een universiteitsgebouw op de campus van Quetzaltenango. Ook tegen hem werd niet opgetreden.

Advocaat Oswaldo Samayoa was van mening dat 'de klacht die door deze fascistische organisatie (*De Stichting tegen het Terrorisme, red*) werd ingediend, ingaat tegen het vrije interne besluit van de Universiteit da Vinci,' die dagen daarvoor erkende dat de decaan geen masterdiploma had, maar dat zij de benoeming deed, rekening houdend met het feit dat er in dit opzicht geen wettelijk verbod bestaat.

Volgens Samayoa werkt het Openbaar Ministerie voor de groepen die het systeem manipuleren en 'het verkiezingsproces trachten te belemmeren.' Daarbij mikken ze hetzelfde op dezelfde strategie die tevoren al gevolgd werd bij de zaak van het Hooggerechtshof, namelijk door de verkiezing van magistraten almaar uit te stellen. Op die manier blijft in het huidige geval de persoon die de post van procureur-generaal bekleedt voor onbepaalde tijd in functie. Of anders zal getracht worden het veld te ondermijnen, zodat wanneer de door hen gewenste lijst niet wordt opgenomen, zij kunnen aanvoeren dat de benoemingen ondeugdelijk zijn.

Profiel van de kandidaten

Begin februari greep de tweede zitting plaats van de vijftienkoppige commissie voor de samenstelling van de lijst van zes kandidaten voor procureur-generaal en hoofd van het Openbaar Ministerie. Voorzitter Valdés Quezada van het Hoog Gerechtshof en van de commissie gaf kennis van het ontslag van decaan David Gaitán.

Tijdens dezelfde zitting stelde de Commissie het profiel van de kandidaten en de ranglijst vast. Een van de meest relevante aspecten is dat kandidaten moeten aantonen dat zij geen personen hebben vertegenwoordigd of regelmatig geadviseerd, die banden hebben met onder meer de georganiseerde misdaad, drugshandel, witwassen van geld, ontduiking en financiële misdrijven, en dat zij ethische kwaliteiten bezitten. (*sic*)

⁵ <https://primeraplana.gt/una-comision-de-postulacion-salpicada-con-fuertes-senalamientos-de-corrupcion/>

Het is nog niet officieel bekend of Consuelo Porras zich opnieuw verkiesbaar zal stellen. Anderzijds wist advocaat Oswaldo Samayoa te vertellen dat zij als procureur-generaal zeer geïnteresseerd is in dit proces en dat zij, volgens haar eigen analyse, zou herkozen worden. Dit verklaart onder meer waarom zij de behandeling van de klacht tegen decaan David Gaitán van de Universiteit da Vinci versnelde.

Wat zij beoogt is de kwaliteit verlagen van de commissie die kandidaten zal beoordelen om voordelen te behalen ten opzichte van andere concurrenten. De Amerikaanse regering trok het visum van Porras in, omdat zij de democratie in Guatemala zou ondermijnen door onderzoeken naar corruptie te blokkeren.

Diepgaande Europese bezorgdheid

Op 11 februari sprak de Europese Unie haar grote bezorgdheid uit over de voortdurende verslechtering van de rechtsstaat in Guatemala, waar het Hooggerechtshof en de procureur-generaal gerechtelijke stappen hebben ondernomen tegen rechters, advocaten en onafhankelijke aanklagers, hetgeen geleid heeft tot arrestaties en verlies van de gerechtelijke onschendbaarheid.

Wij merken tevens op dat deze acties werden voorafgegaan door een langdurige campagne in de sociale media, met intimidatie en bedreigingen, tegen personen die deel uitmaakten van het team van de Speciale Aanklager tegen Straffeloosheid (FECI) en de Internationale Commissie tegen de Straffeloosheid in Guatemala (CICIG).

Wij roepen de autoriteiten op de veiligheid van de gedetineerden te garanderen en hun recht op een eerlijk proces te waarborgen.

De Europese Unie zal de situatie op de voet volgen en met haar internationale partners blijven samenwerken om de eerbiediging van de rechtsstaat, de democratie en de mensenrechten in Guatemala te handhaven.

De korte reactie daarop van Ricardo Méndez Ruiz, voorzitter van de ‘Stichting tegen het Terrorisme, in de sociale media was kenmerkend:

‘Als de EU de zaken van de verdachten waarnaar zij verwijst eerlijk zou opvolgen, zou zij beseffen dat er voldoende bewijs is om hen te vervolgen.

Wat betreft inmenging in het proces, het Verdrag van Wenen beveelt haar op te roeten.’